

Cuptoarele de ars ceramică de tip La Tène de la Carei-Ferma avicolă (Spitz)

János Némethi

Abstract: *On the occasion of rescue excavations for one of the chicken farms near Carei, among other features, there were found a pottery kiln assembly (feature no. 10) and one oven.*

The pottery kiln has analogies from north western Romania at Andrid-Ferma Zootehnică, Biharea, Aghireș-Sub Pădure, Căuceu but also in Hungary and Slovakia. The kiln is a bi-chambered updraught kiln. Updraught kilns have enclosed firing chambers in which the heat moves upward from underneath the pots and is then vented outward. Fuel is fired in a firing chamber through a stokehole, through which air is also admitted. The flames and combustion products rise through flues in the top of a fire chamber, which is also the floor of the pottery firing chamber, and exit through flues or openings at the top of the kiln.

The pottery kiln from Carei-Chicken Farm (Spitz), on the base of the ceramics, can be dated in the Latène C1 period.

Keywords: *north western Romania, Carei, pottery kilns, Latène C1, celts.*

Cuvinte Cheie: *nord-vestul României, Carei, cuptoare de ars ceramică, Latène C1, celți*

Situl se află în stânga șoselei Carei-Moftinu Mic, la 250 m de la drumul național 19¹, lângă canalul nr. 8 (Pl. I), care a secționat o așezare de epocă romană imperială².

În vara anului 2012, la "ferma avicolă", pe lângă urmele așezării din epoca romană imperială (deja semnalată), după eliminarea solului vegetal au fost semnalate: o așezare din epoca bronzului timpuriu aparținând fazei a III-a a culturii Sanislău³ (Pl. IV/1-4), o așezare de epoca La Tène și urmele unui cătun din epoca modernă.

Complexul nr. 10 a fost surprins lângă drumul de acces betonat și în profilul unui șanț de evacuare a apelor pluviale. Această zonă, inițial mlăștinoasă, se află în apropierea canalului numărul 8, iar complexul nr. 10 a fost deranjat de canalul de scurgere și de drumul de acces sus-menționat. Așezarea din epoca La Tène se află în perimetrul zonei cercetate pe o ușoară ridicătură, fiind semnalate trei cuptoare de ars ceramică împreună cu groapa de servire, parțial distruse și un cuptor de copt pâine. Pentru degajarea complexului nr. 10 a fost deschisă o casetă de 4,20x3,10 m (Pl. IV/2).

Cuptorul numărul 1 (Compl. 10/1): din camera de ardere s-au păstrat doar mici fragmente, dimensiunea grătarului este de 1,05x0,96 m, are o formă ușor ovală și o grosime de 0,15 m. Camera de foc și peretele median au fost săpate în lut, împreună cu o parte din camera de ardere, care inițial se afla la nivelul solului antic (Pl. III/1-4). Peretele median făcut din lut cruțat are în medie lățimea de 13 cm și se lărgeste ușor spre grătar. Cele două guri de alimentare au dimensiunile de 18x20 cm, fiind lipite împreună de camera de foc cu un lut galben puternic ars. Grătarul se sprijinea pe peretele median și de un parapet lat de 8-10 cm (Pl. IV/2).

Cuptorul numărul 2 (Compl. 10/2): camera de ardere nu s-a păstrat fiind eliminată de lucrările executate pentru construirea drumului, iar crusta grătarului are dimensiunile 0,92x1,05 m, deranjată ușor de excavator. S-a păstrat o mică porțiune din gura de alimentare împreună cu peretele median, fiind lipite cu un lut galben calcaros. Lățimea peretelui median este de 15x18 cm, lățimea gurii de alimentare era de 22 respectiv 20 cm. În fața gurii de alimentare s-a observat o arsură puternică, care făcea parte din groapa de alimentare (Pl. IV/1, 3).

După degajarea celor două cuptoare de ars ceramică s-a observat și al treilea cuptor cu dimensiunile camerei de foc de 1,43x1,50 m, împreună cu peretele median cu lățimea de 0,25 m. Acest cuptor mai vechi din care s-a observat clar peretele median și baza camerei de foc a fost abandonat fiind folosit ulterior ca groapă menajeră cu multă cenușă, scrum, fragmente ceramice și o bucată din grătarul prăbușit. În profilul șanțului de scurgere în latura spre drumul de acces, la nivelul gropii de alimentare s-a observat o arsură pe o lungime de 1,10 m, care eventual putea fi o vatră din groapa de alimentară (Pl. IV/4).

Lângă complexul 10/2, spre nord, la nivelul solului antic vegetal s-a observat crusta puternic arsă

¹Némethi 1999, nr. 43/XVI.E 67-68.

²Némethi 1990, 19-47. fig. 10.

³Roman/Némethi 1986, 158-232; Némethi 2011a, 69-81.

a unei vetre sau cuptor de copt pâine cu dimensiunile de 0,65x0,53 m, fiind surprinsă și o parte din bolta cuptorului.

Inventarul cuptoarelor și a gropii de alimentare

Inventarul complexului numărul 10 constă din fragmente ceramice lucrate cu mâna și roata olarului, din bucăți mari sau mai mici din lespezi de piatră găsite în groapa de alimentare. Nu a fost găsit nici un obiect metalic, din bronz sau fier.

- fragmente perete și fund dintr-o oală lucrată la roata olarului de culoare cenușie-brună în exterior și cenușie în interior, ceramică fină cu nisip în pastă, ardere bună reducătoare. Fragmentul a fost ornamentat cu o bordură subțire și un cerc format din alveole mici. Fragmentul aparține probabil inițial unei flășe, deși gura lipsește. Diam. fund 16 cm, iar din vas au fost găsite șase fragmente (Pl. IX/1, 4, 5).

- fragmente perete și fund dintr-un vas de provizie lucrate cu mâna, prevăzute cu buton de apucător, de culoare neagră în exterior și cenușie în interior, ceramică semifină, ardere reducătoare, degresant cu nisip cu granulație mai mare și cioburi pisate în pastă (Pl. V/2-4).

- fragment de perete și gât dintr-o oală mai mică lucrată la roată, ceramică fină, degresant cu nisip, de culoare cenușie în exterior și gălbui în interior, ardere oxidantă slabă (Pl. IX/3).

- fragment buză și gât dintr-un vas tip flășă, lucrat la roată, ceramică fină de factură celtică, de culoare castanie în exterior și gălbui în interior, cu nisip în pastă, ardere oxidantă slabă. Sub buză a fost ornamentat cu o bordură (Pl. VIII/1).

- partea superioară a unui vas mare de provizie lucrat cu mâna, de culoare neagră în exterior și cenușie în interior, ceramică grosieră cu cioburi pisate în pastă, cu ardere reducătoare, diam. gurii 38 cm grosimea pereților 1,2 cm (Pl. V/1).

- vas tip situlă lucrat la roată, ornamentat cu striuri (Kammschtrick) de culoare cenușiu-oțeloașă, cu grafit în pastă, ardere reducătoare, având sub buză un șanțuleț și o dungă lustruită, diam. gură 32 cm, diam. fund 14 cm, grosimea pereților 0,8 cm. Vasul a fost reconstituit în desen (două fragmente buză, un fragment fund și 12 bucăți din corpul vasului), pe corpul vasului au fost observate numeroase perforații mici. În aceste perforații au fost observați oxizi de fier, atât în exteriorul cât și în interiorul vasului, iar la o gaură este vizibil un cui de fier oxidat. După observațiile noastre vasul a fost perforat în șapte locuri. Nu cunoaștem destinația acestor perforații (Pl. VII/1-3).

- un fragment de buză de tip flășă de culoare cenușie, ceramică fină, cu nisip în pastă, ardere reducătoare (Pl. VIII/3).

- două fragmente dintr-o lespede de piatră folosită probabil ca râșniță sau eventual la prelucrarea lutului.

- mai multe fragmente dintr-un vas lucrat la roată, buză și perete din oală sau castron, ceramică semifină cu nisip în pastă, ardere reducătoare, grosimea pereților 0,6 cm (Pl. VIII/2).

- fund de vas lucrat la roată, de culoare castanie în exterior și brună în interior, ceramică fină, ardere reducătoare, în interior se văd amprentele degetelor olarului, diam. fund 7,5 cm, grosimea pereților 0,6 cm (Pl. IX/6).

- fragment perete vas lucrat la roată, ceramică fină cu nisip în pastă, ornamentat cu o bordură în relief (Pl. IX/2).

- fragmente fund și perete dintr-un vas foarte friabil, probabil o formă de borcan de culoare cenușie-negricioasă, în pastă cu cioburi pisate, ardere reducătoare, slab ars (16 fragmente mici).

- vas tip bol lucrat la roată, ceramică fină, cu nisip în pastă de culoare cenușie în exterior și în interior cu pete gălbui, ardere reducătoare, diam. gură 20 de cm, fundul lipsește, vasul a fost reconstruit în desen (Pl. VI/2).

- fragmente dintr-o oală lucrată la roată, de culoare castanie, ceramică fină cu nisip în pastă, cu angobă, ardere reducătoare slabă, diam. fund 7,8 cm, lățime 18 cm (cât s-a păstrat din vas) (Pl. VI/1).

- fragment fund dintr-o situlă cu grafit în pastă (Pl. VII/4).

Descrierea cuptoarelor

După pregătirea lutului și modelarea vaselor, mai problematică este arderea lor, la o temperatură de peste 600°C, din moleculele lutului se elimină apa, în acest fel lutul se transformă în ceramică. Cea mai primitivă ardere a vaselor s-a făcut direct pe sol sau în gropi mai înguste la fund și mai late la gură. Nu se poate susține că în aceste gropi la arderea vaselor nu au fost obținută o ceramică de calitate (vezi vasele din cultura Otomani), însă în aceste gropi nu s-a putut dirija gradul temperaturii, în acest fel arderea nu a

fost uniformă, peretele vasului nu s-a ars unitar. Aceste deziderate nu pot fi obținute decât într-o cameră de ardere, într-un spațiu închis, o asemenea invenție fiind cuptorul de ars ceramică vertical unde camera de foc este separată de camera de ardere printr-un grătar, în acest fel focul nu arde direct sub vase. În Bazinul Carpatic, această instalație a fost, după cunoștințele noastre, inventată de celți. Cuptorul de ars ceramică de tip celtic a fost construit adâncit în lut în felul următor: în primul rând a fost stabilit locul și mărimea cuptorului, apoi s-a trecut la săparea atentă a camerei de ardere în așa fel ca bolta cuptorului să fie mai sus de nivelul solului, probabil o parte din boltă fiind construită din nuiele împletite, lutuite în afară și în interior. La o adâncime stabilită se sapă camera de foc lăsând din lut cruțat un peret median și un parapet pentru susținerea grătarului. Apoi la o distanță stabilită a fost săpată groapa de servire a cuptorului sau a cuptoarelor până la nivelul camerei de ardere. Prin scobirea distanței între cuptor și camera de ardere, lăsând tot un perete median se obțin, de regulă, două guri de foc. Mai rar se lasă o singură gură de foc, uneori fiind combinate ambele procedee: se scobește o gură mai largă la marginea gropii de alimentare apoi se lasă în continuare perete median. Toată suprafața instalației este lipită gros de un lut galben calcaros, care se arde puternic. Grătarul a fost construit pe peretele median și parapetul circular, așezat pe un pat de crengi pe care se mai pun (ca și în cazul nostru) rogoz, papură și trestie, peste care este aranjat platoul din lut cu o grosime variată, amestecat cu paie sau cioburi pisate. Astfel s-a format un platou din lut prin care de regulă puneau bucăți de par, perforând platoul în două rânduri circulare. Când olarul considera că instalația este gata făcută, umplea gura și camera de foc cu lemne, făcea un foc puternic care întărea astfel interiorul cuptorului, iar prin arderea bucăților de par din grătar, puse inițial vertical au apărut găurile grătarului, așa cum am menționat, aranjate circular în două rânduri. Întrucât la nivelul gropii de alimentare, în fața gurilor de foc, se găsește un lut puternic ars, aceasta demonstrează că focul ardea în fața gurilor de foc, iar aerul cald și fumul treceau, cu ajutorul curenților, în camera de foc și prin găurile grătarului ajungeau în camera de ardere a vaselor.

Concluzii

Prima mențiune despre cuptorul de ars ceramică de tip celtic a fost făcută încă la sfârșitul secolului al XIX-lea de către Pósta Béla în legătură cu cercetările de la Hatvan-*Boldog* (Ungaria)⁴. Descoperitorul dă o descriere amănunțită a obiectivului, dar nu a reușit să determine funcția și datarea lui. Obiectivul descoperit la Békásmegyér (Ungaria) de Nagy László în anul 1942 a fost bine determinat⁵, ca și cel de la Ózd⁶. Numărul descoperirilor a crescut în urma lucrărilor efectuate pe autostrăzi și suprafețe mari de teren. În acest fel azi pe teritoriul Ungariei sunt cunoscute între 57-70 cuptoare de ars ceramică⁷.

Primele cuptoare de ars ceramică în nord-vestul Transilvaniei au fost descoperite la Andrid-Ferma *Zootehnică*⁸, apoi la Biharea⁹. Mai recent cuptoare similare au fost descoperite la Aghireș-*Sub Pășuni*¹⁰, Cauceu (informația de la A. Lakatos), deasemenea în vara anului 2012 pe drumul de ocolire a orașului Carei au fost descoperite două cuptoare de ars ceramică, la punctul Bobald 1D. Cuptoarele de ars ceramică verticale de tip celtic mai apar în LaTène târziu-LTD în mediul eraviscilor la Békásmegyér, Budapest-Tabán¹¹ dar se mențin și în epoca romană republicană. În unele așezări celtice mai mari au fost cercetate adevărate cartiere ale olarilor cum sunt la Sajópetri-*Hosszú dűlő*-8 cuptoare¹², Sopron-*Krautacker*-6 cuptoare¹³, Esztergom-*Kossuth utca*-5 cuptoare¹⁴ (Aceste centre de olărit produceau probabil o ceramică pentru o zonă mai mare locuită de celți¹⁵). În ultimul timp s-a constatat că multe așezări mici de tip vicus au avut un singur cuptor de ars ceramică care probabil satisfacea nevoile acestor comunități.

Ceramica obținută în urma degajării gropii de alimentare ale cuptoarelor se poate clasifica astfel:

- ceramică lucrată cu mâna de tradiție hallstattiană târzie: vase de provizii mari de culoare

⁴Pósta 1895, V., fig. 4.

⁵Nagy 1942, 162-172, fig. 1; fig. 3/9-10; fig. 4/18.

⁶Korek 1958, fig. 1.

⁷Szóllósi 2008, 327.

⁸Németi 1974, 579-584.

⁹Dumitrașcu 1982, 157-166, fig. 1.; Dumitrașcu 1994, 79-80, fig. 45, 48/1-2; fig. 49-50.

¹⁰Băcuet *et al.* 2009, 31-33, Pl. 95-97.

¹¹Bónis 1969, Pl. 3.

¹²Czajlik/Tankó 2007, 220-223.

¹³Jerem 1984, 21-26.

¹⁴Kelemen 1999, 89-118.

¹⁵Patay 1963, 64-68.

neagră, prevăzute cu buton apucător, vase de tip borcan și castroane.

- ceramică lucrată la roata olarului: vase de tip flașă, oale cu corpul rotunjit, situlă cu grafit în pastă, ornamentate cu striuri (Kammschtrick), fragmente de cești și căni, ceramică de producție celtică cu ardere oxidantă și reducătoare.

Analogii putem menționa din zona apropiată de la Carei-*Drum de ocolire* (nepublicat), Carei-*Bobald IV*¹⁶, Moftinu Mic-*Pescărie A*¹⁷, Cămin-*Malul Crasnei*¹⁸. Fără prezența obiectelor metalice, încadrarea cronologică a complexului numărul 10 de la Carei-*Ferma avicolă (Spitz)* este dificilă. Pe baza ceramicii (forme și elemente decorative), acest complex se poate încadra "grosso modo" în LaTène-ul mijlociu, LTC1.

Bibliografie:

- Băcuetț *et al.* 2009: D. Băcuetț-Crișan/S. Băcuetț-Crișan/I. Bejinariu/H. Pop/Al. V. Matei: *Cercetări arheologice preventive pe traseul șoselei ocolitoare a municipiului Zalău (Rescue excavations on the Bypass road of Zalău)*, Editura Mega, 2009, Zalău.
- Bónis 1969: Bónis Éva: *Die späteltische Siedlung in Gellérthegey-Tabán in Budapest*, Budapest, 1969.
- Czajlik/Tankó 2007: Czajlik Z./Tankó K., *Fours*, In: Szabó M. (edt), *L'habitat de l'époque de La Tène, Sajópetri-Hosszú dűlő*, L'Harmattan kiadó, Budapest 2007, 220-223.
- Dumitrașcu 1982: S. Dumitrașcu, *Les fours de poterie découverts à Biharea*, Dacia, XXVI, 1982, 157-166.
- Dumitrașcu 1994: S. Dumitrașcu, *Biharea I, Săpăturile arheologice (1973-1980)*, Oradea 1994.
- Jerem 1984: E. Jerem, *Sopron-Krautacker*, RégFüz, Ser. I, 37, 25-26.
- Jerem 1984a: E. Jerem, *Kelta fazekaskemencék Sopronban (Celtic pottery kilns in Sopron)*, In: *Iparrégészeti és Archeometriai kutatások Magyarországon II.*, Veszprém 1984, 83-105.
- Kelemen 1999: H. Kelemen M., *Az Esztergom-Kossuth Lajos utcai későkelta fazekaskemencék*, KMK, 1999, 89-118.
- Korek 1958: J. Korek, *Kelta edényégető kemence Ózdon*, HOMÉ, 2, 1958, 79-82.
- Nagy 1942: L. Nagy, *A békásmegyeri késő LaTène fazekaskemence*, AÉ, 55, 1942, 162-172.
- Némethi 1974: I. Némethi, *Cuptoare de ars ceramică din epoca La Tène de la Andrid, jud Satu Mare*, SCIVA, 25, 1974, 4, 579-584.
- Némethi 1981-1982: I. Némethi, *Descoperiri arheologice din hotarul orașului Carei (jud. Satu Mare)*, StCom Satu Mare, 45-57.
- Némethi 1986-1987: I. Némethi, *Descoperiri arheologice de pe teritoriul localității Moftinu-Mic (jud. Satu Mare)*, StCom Satu Mare, VII-VIII, 101-137.
- Némethi 1990: I. Némethi, *Contribuții la cunoașterea sfârșitului epocii bronzului din nord-vestul României (Beiträge zur Erforschung der Spätbronzezeit in Nordwest Rumänien)*, SCIVA, 41, 1, 1990, 19-54.
- Némethi 1999: J. Némethi, *Repertoriul arheologic al zonei Careiului (The archaeological survey of Carei Region)*, Institutul Roman de Tracologie, BiblThrac, XXVIII, 1999.
- Némethi 2011a: J. Némethi, *Bronzkori vajkészítő edény (köpülő)*, JAMÉ, LIII, 69-81.
- Némethi 2011b: J. Némethi, *Archaeological finds belonging to the Late Hallstatt and La Tène period from Cămin/Kálmánd-Krasznapart, Satu Mare County*, Marisia XXXI, 121-155.
- Patay 1963: P. Patay, *Adatok egy késővaskori fazekasműhely elterjedéséhez*, AÉ, 90, 1963, 64-68.
- Pósta 1895: B. Pósta, *A Hatvan-boldogi ásatások*, AÉ, XV, 1-26, 1895.
- Roman/Némethi 1986: P. Roman/J. Némethi: *Descoperiri din perioada timpurie (pre-Otomani) a epocii bronzului în nord-vestul României*, SCIVA, 37, 1986, 3, 198-232.
- Szóllósi 2008: Sz. Szóllósy, *Egy kelta edényégető műhely működése a régészeti leletek tanulsága alapján, Első Század 2008*, 325-373.
- *sírások.blog.hu/2008/10/07/ a kelták kemencéi 2013.04.08, 8:48:41.

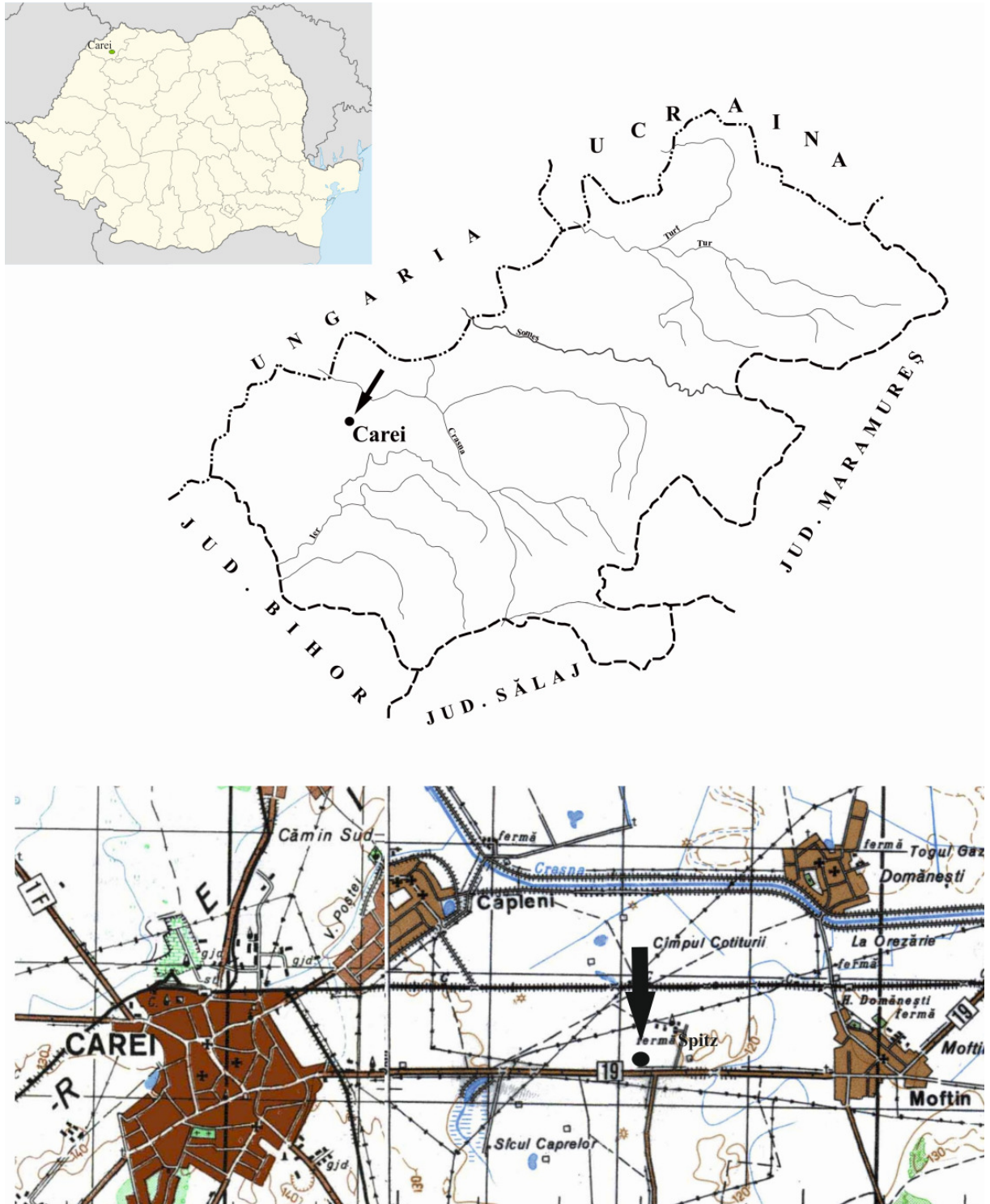
János Némethi
Carei, România

¹⁶ Némethi 1981-82, 45-57.

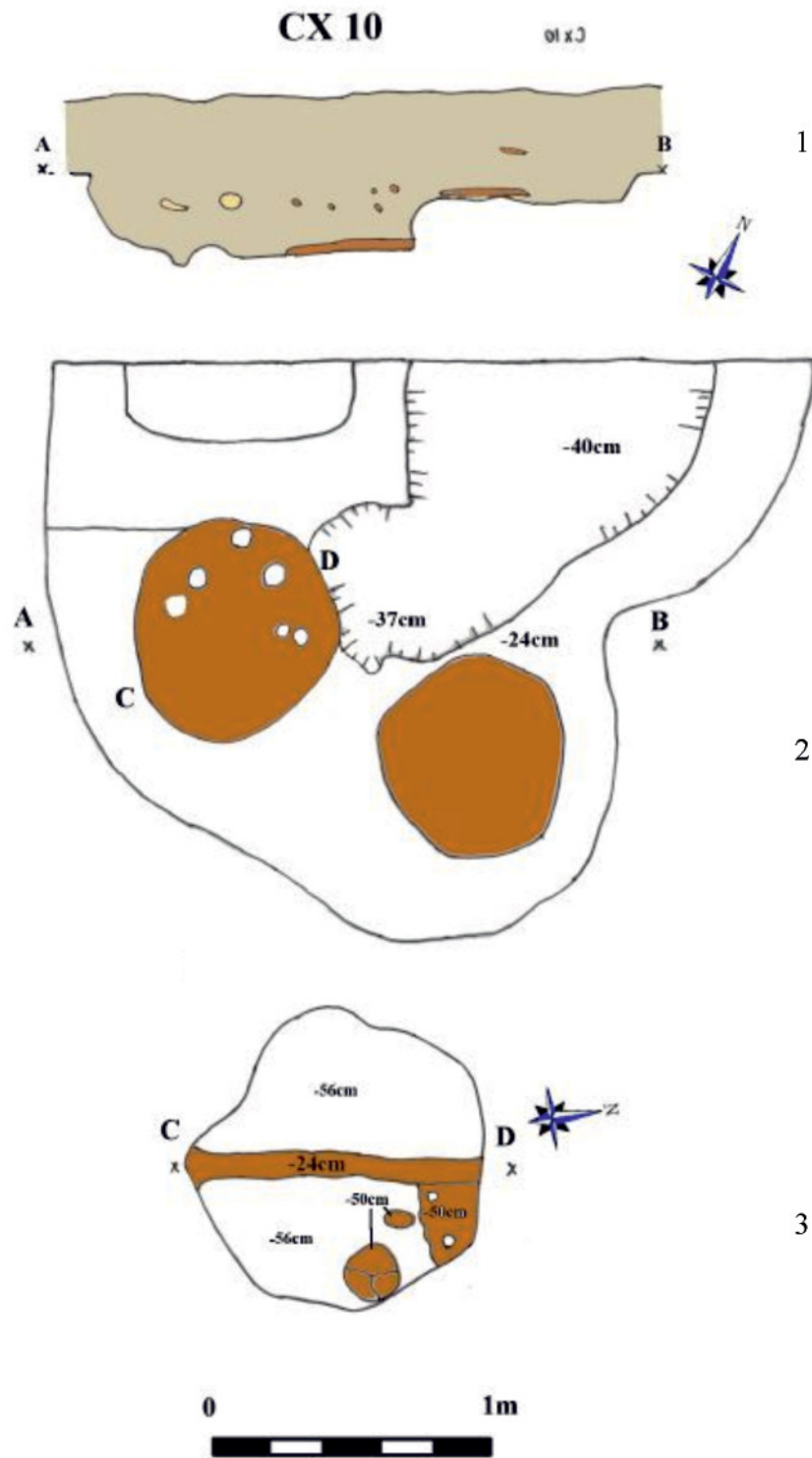
¹⁷ Némethi 1986-1987, 101-137

¹⁸ Némethi 2011b, 121-155

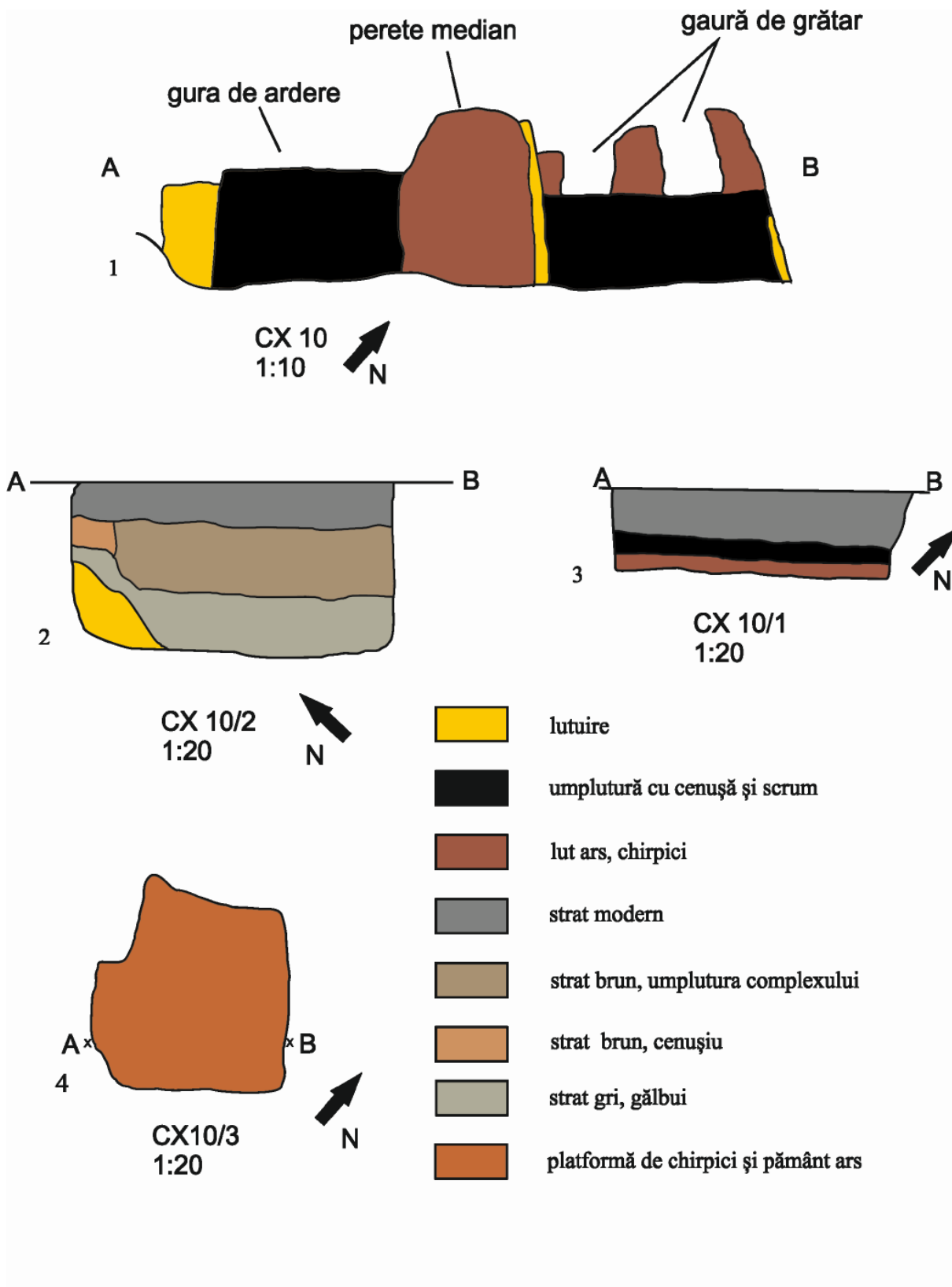
Cuptoarele de ars ceramică de tip La Tène de la Carei-Ferma avicolă (Spitz)

Planșa I. Poziția geografică a sitului Carei-Ferma avicolă (Spitz)

Planşa II. 1-3. complex 10: desene.

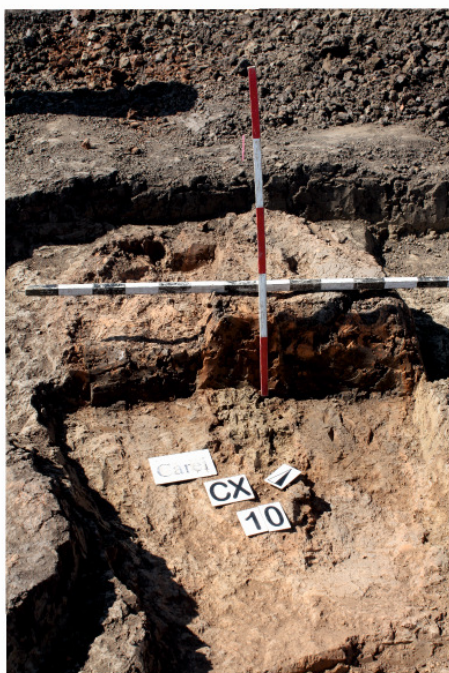
Planșa III. 1-4. profile din complexul 10.

1

2

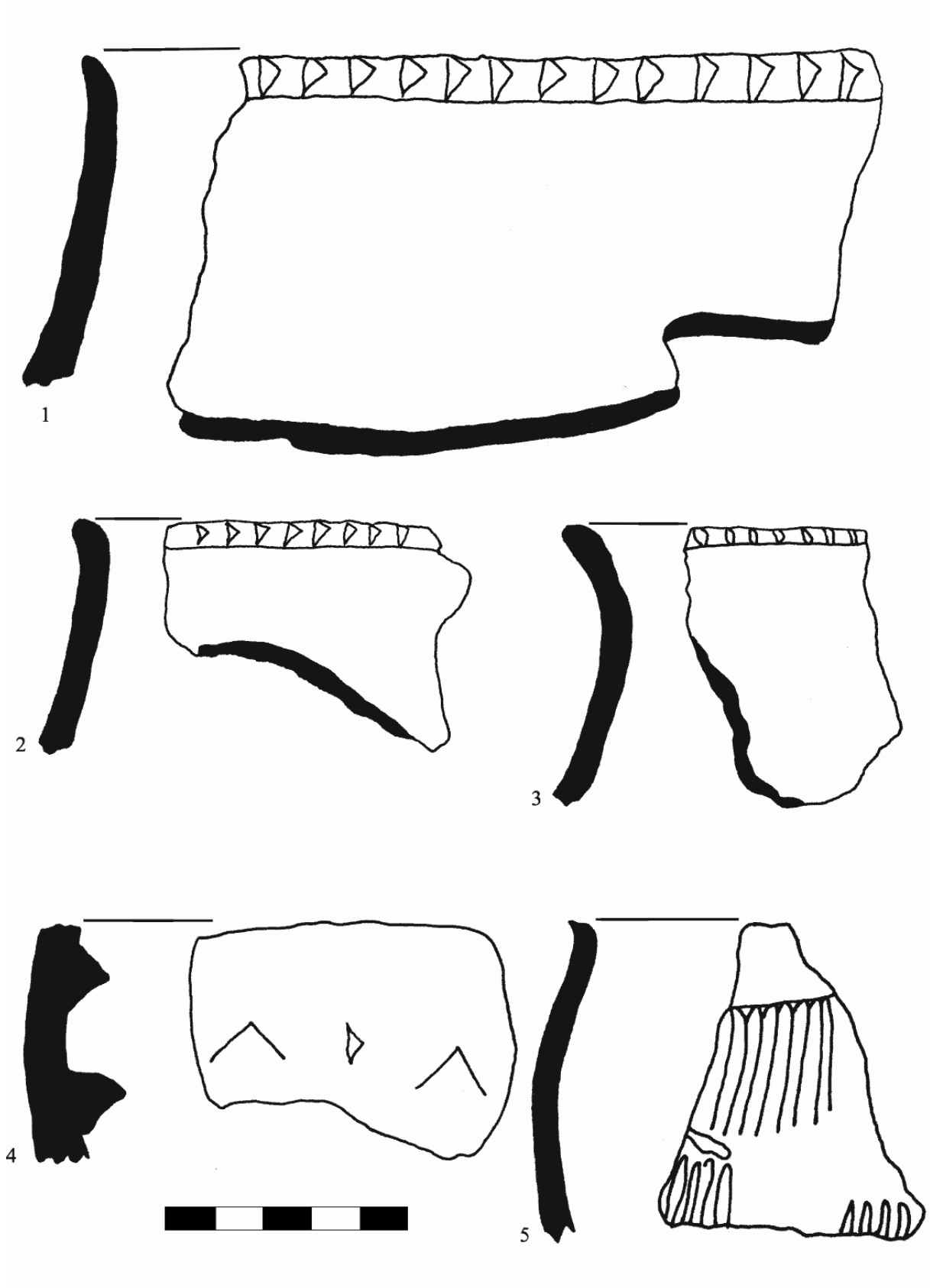

3

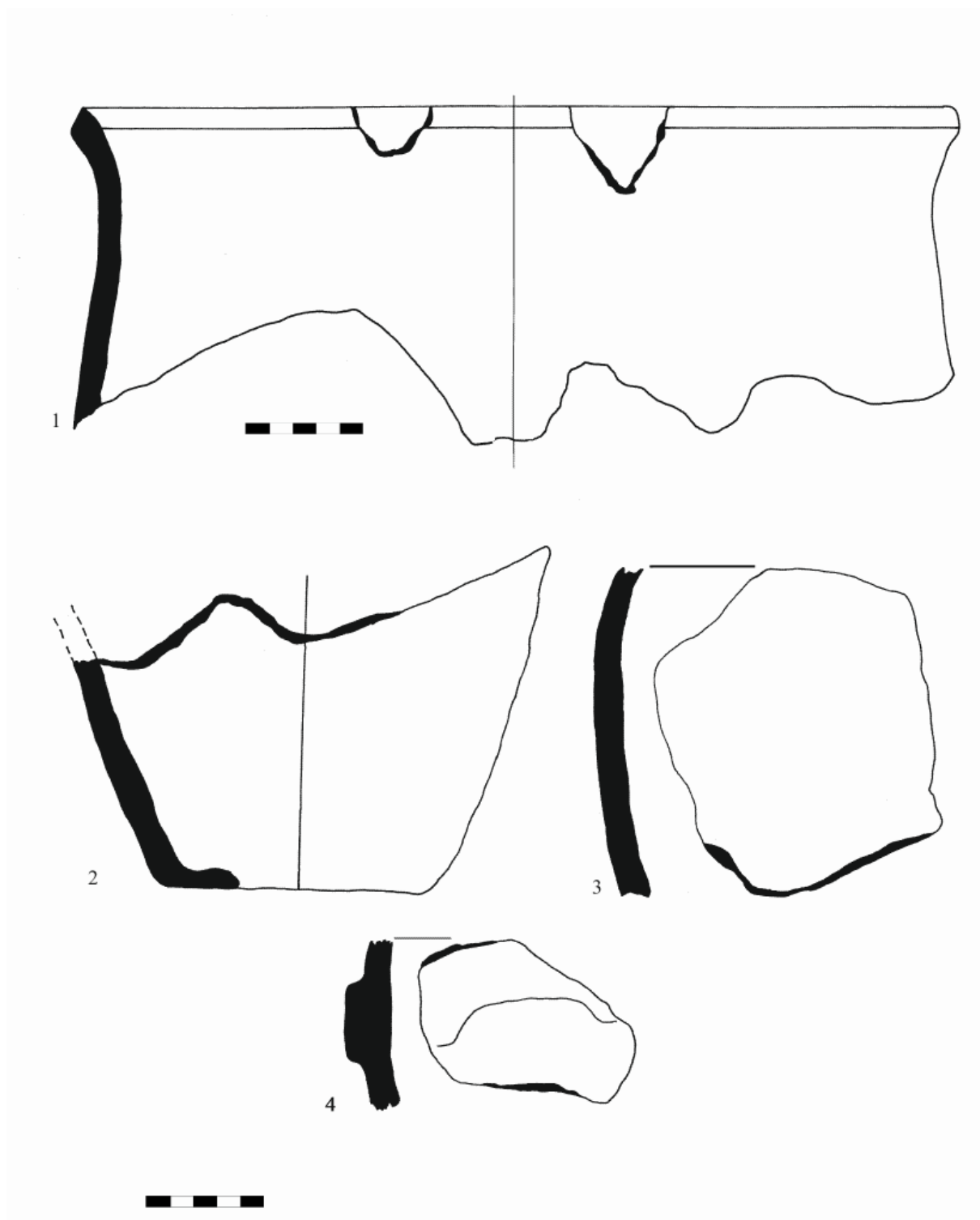

4

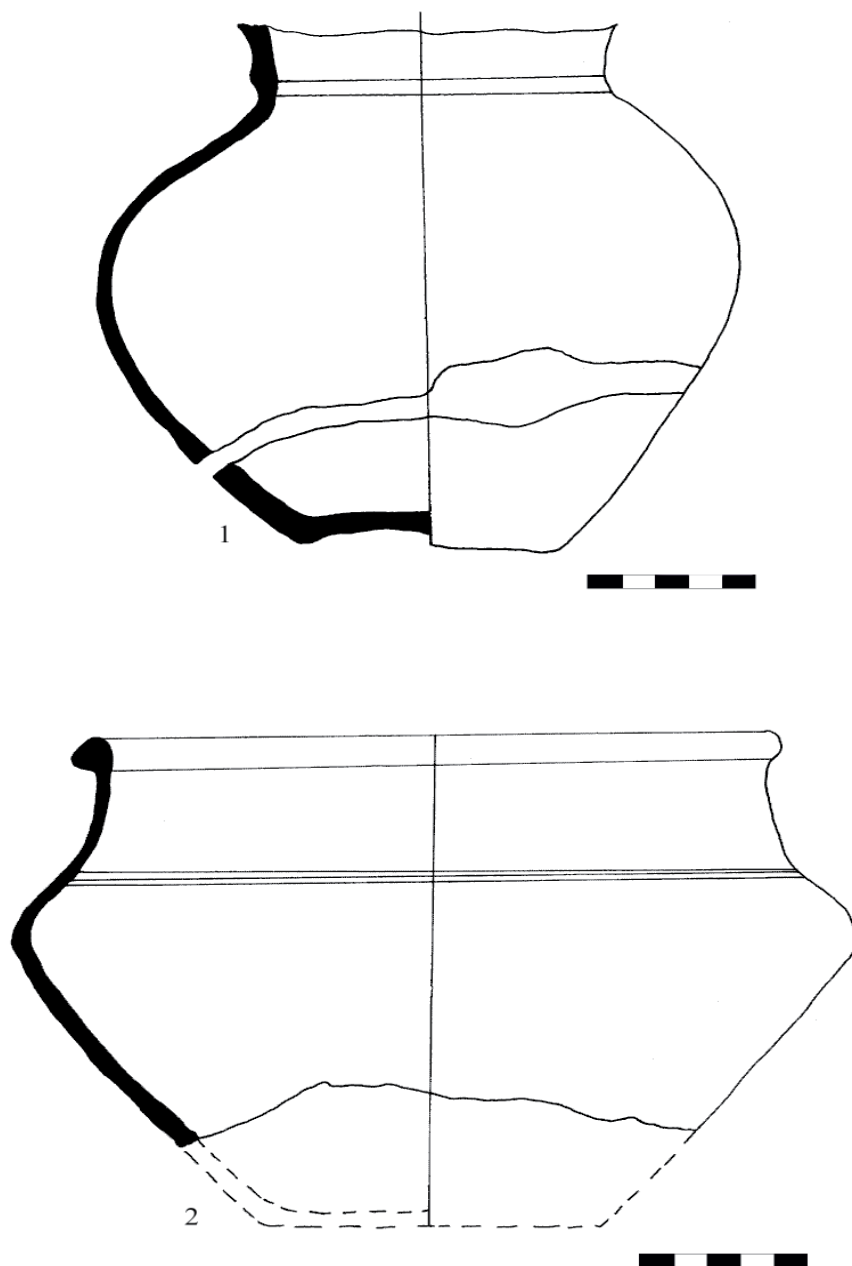
Planșa IV. 1-2. cuptor de ars ceramică-complex 10; 3. profilul cuptorului; 4. lut ars din saș (cuptor de ars ceramică?).

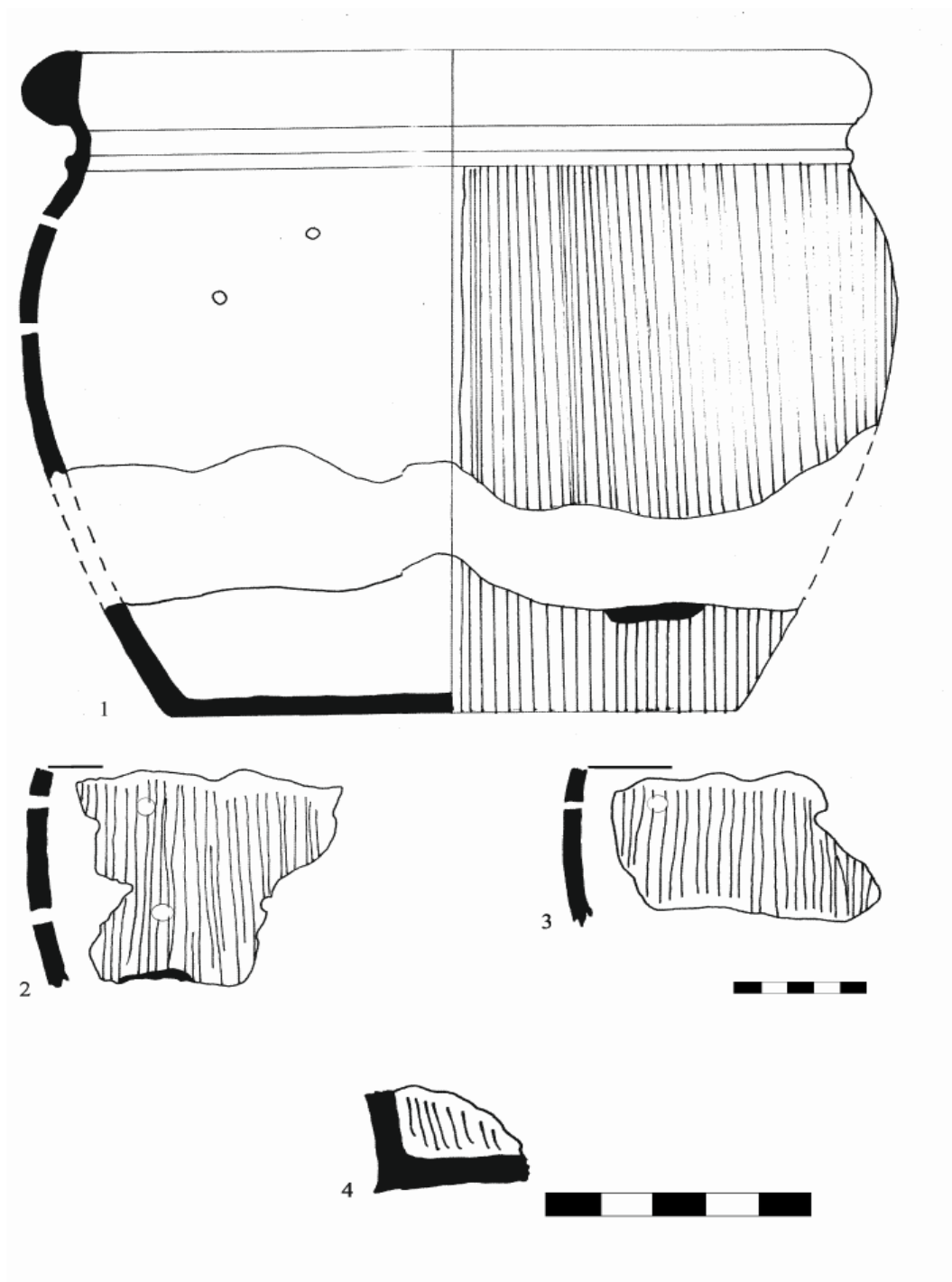
Planșa V. 1-4. fragmente ceramice, cultura-Sanislău.

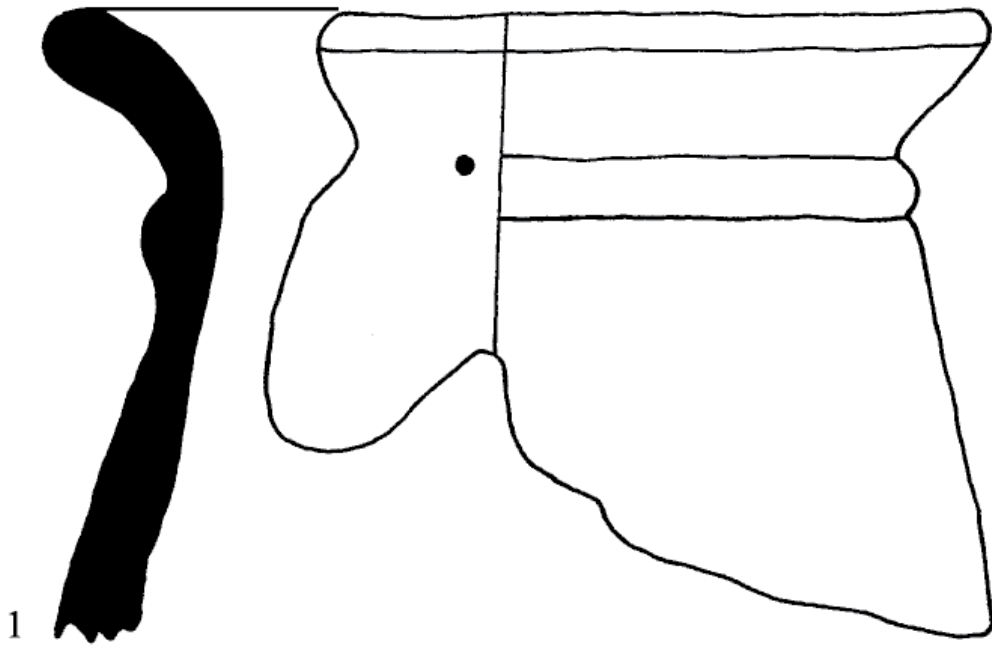
Planșa VI. 1-4. fragmente ceramice lucrate cu mâna.

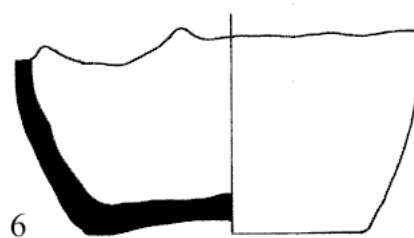
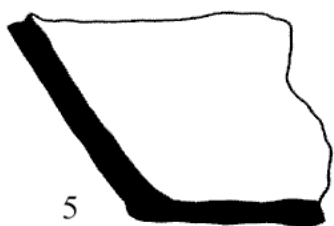
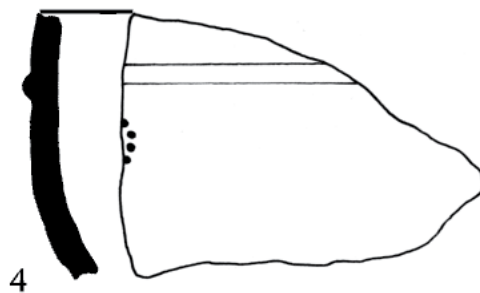
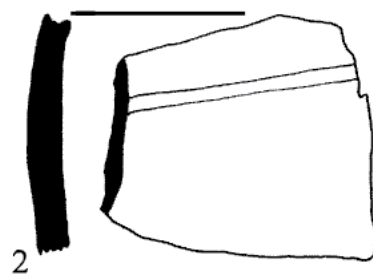
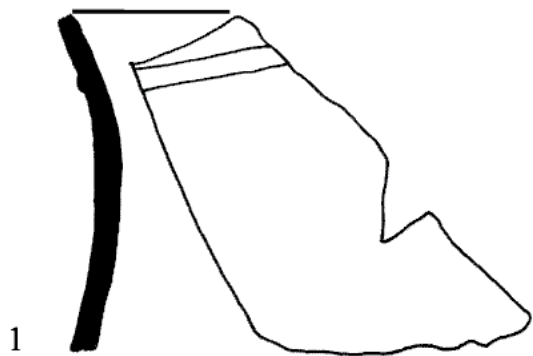
Planșa VII. 1. vas tip flașă, 2. vas tip bol.

Planșa VIII. 1. vas tip situlă, 2-3. fragmente ceramice din vasul situlă, 4. fragment fund.

Planșa IX. 1-3. fragmente ceramice din vase tip flașă (buze).

Planşa X. 1-5. fragmente ceramice lucrate cu roata rapidă.